

STUDENTSKÉ PŘÍSPĚVKY

K problematice časové působnosti právních norem OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU

Martin Sobotka

1. Úvod

Čas je objektivní právní skutečnost, tedy skutečnost nezávislá na lidské vůli, naopak právní norma bývá často charakterizována jako typický výsledek cílevědomé činnosti lidí. V této práci jsem se zaměřil na vztah právní normy a času, zvláště na případy, kdy právní normy působí zpětně. Kromě obecných teorií vztahujících se k problematice retroaktivity, připojuji zmínku o platné právní úpravě.

Právní norma (PN) by měla vždy působit do budoucnosti: „Constitutiones non ad praeterita, sed futura ligant“ (Tripart. II., 2., § 7), ale jak známo toto pravidlo není a někdy ani nemůže být dodrženo. Přesto je v některých odvětvích zpětná působnost PN, tj. retroaktivita nepřipustná, protože ten, kdo jednal v důvěře v nějaký zákon, nemá být zklamán. Pravá retroaktivita je v rozporu se zásadami právního státu, přesto není nikde výslovně zakázána – kromě ustanovení v Listině čl. 40 odst. 6 a § 16 trestního zákona, kde se

zakazuje zpětná působnost norem v trestním právu hmotném. Tento zákaz však také lze porušit, kdyby byl výsledek pro pachatele příznivější. Naopak o retroaktivitě nemá cenu uvažovat v právu procesním, v němž se aplikují vždy normy, které jsou účinné v době řízení. Podle § 355 OSŘ platí, že se nový procesní zákon použije i na řízení zahájené před jeho účinností, pokud jednání nebylo skončeno.

Každá změna právní úpravy s sebou nese problémy, které plynou z nutnosti navázat na předchozí zákony, je proto důležité, zejména v tak významném právním odvětví jako je občanské právo hmotné, jak se právní norma s intertemporálními ustanoveními vypořádá. V dnešní době, kdy dochází k častým změnám a úpravám, je asi vhodné věnovat se tomuto tématu o něco podrobněji. Celá práce, snad proto, že je jejím předmětem tak složitá problematika, je zjednodušena a schematizována, rozsahem totiž ani zdaleka nemůže definitivně a konečně popsat do důsledku všechny souvislosti a okolnosti.

Při práci jsem vycházel především z dokonalého díla A. Procházky Základy práva intertemporálního. Jeho pojmy, věty, teoretické rozborů a hlavně systém analýzy působnosti právních norem jsem však většinou nepoužil, protože jsem nechtěl přepisovat knihu. Toto dílo je totiž systematicky ucelným, pojmově přesným a obsahově domyšleným pramenem. Odkazují proto – v případě nejasností na následujících stránkách – na něj. Ostatní použitou literaturu uvádím v poznámkách.

2. Vztah právní normy a času

A) Právní norma a působení ve vymezeném časovém období

Čas je velmi důležitou právní skutečností, protože všechny právní vztahy vznikají a existují v prostoru a čase. Chceme-li zkoumat čas v souvislosti působnosti právní normy, pak doba vzniku a existence, popř. zániku právních vztahů nebude dostačující a budeme se muset zaměřit na podrobnější rozbor právní normy. Pokud nevzniká právní vztah přímo ze zákona, je předpokladem jeho vzniku právní skutečnost a právní norma.

Normotvůrce vychází z podmínkového charakteru normativních vět, přičemž tyto se skládají z vět výrokového charakteru, tzn. výroková a deontická logika je metodou používanou při tvorbě právních norem. Základem každé

normy je **normativní věta**, která vypovídá o tom, co se má nebo může stát /operátor M – vyjadřuje, co býti má). Jazykové vyjádření spočívá pak v příkazu, zákazu nebo dovolení. Logickou strukturu právní normy tvoří podmíněná právní skutečnost neboli **skutková podstata** (hypotéza h), dále to, co má nastat v případě hypotézy (dispozice d) a to, co má nastat, když nenastane dispozice (sankce s). Struktura občanskoprávních právních vět je tudíž tvořena dvěma souvisejícími normami, a to dispoziční (h – $\rightarrow$ Md) a sankční (h + non d – $\rightarrow$ Ms). Logika normativních vět s sebou ale přináší několik problémů. Chceme-li ji aplikovat na konkrétní skutečnost, musí být chápána v kontextu času resp. jelikož právní normy reagují na sociální a ekonomické situace, které je podmiňují, musí působit v čase.

Pojem platnosti, který první zachycuje právní normu v jejím putování časem, je nejméně problematický. Jedná se o stav, kdy je norma schválena orgánem k tomu určeným, a je tedy součástí platného právního řádu. Jinými slovy má právní norma schopnost být logickým důvodem norem nižších, tedy právních následků.¹ Další – a pro náš výklad rozhodující – okamžik je účinnost právní normy (PN). Některé koncepce ztotožňují s účinností pojem časové působnosti, ale pro naše potřeby je nutno tyto pojmy odlišit. Účinností rozumíme dobu, od které je možno si dodržování PN vynutit, tj. vlastnost být sankcionovaným pravidlem od okamžiku stanoveném zpravidla na konci PN. Působnost PN můžeme označit jako jev, kdy právní norma za předpokladů v ní stanovených dává vznik, způsobuje změnu nebo zánik právních poměrů. Protože se specializujeme na časovou problematiku, můžeme časovou působnost PN vymezit jako stanovení časového rozsahu, v jakém se bude PN aplikovat vzhledem k již existujícím vztahům. Z čehož vyplývá, že jde o určení časového úseku, v němž norma nová způsobuje jiné následky než ty zákonodárcem předpokládané v předchozí právní úpravě.

Právní normy jsou tedy obecná pravidla chování, tzn. určitým způsobem regulují společenské a tudíž i právní vztahy existující, budoucí nebo i minulé, ovšem svou platnost si zachovávají jen pokud nejsou zrušeny nebo změněny. Platí zde tedy zásada „Lex posterior derogat priori“. Často se setkáme s tím, že normotvůrce určí sám, které normy se zrušují, a to zpravidla derogacími klausulemi, které jsou obsaženy v části přechodných a závěrečných ustanovení.

¹A. Procházka: Základy práva intertemporálního (se zvláštním zřetelem k § 5 obč. zák.), Brno 1928, str.

vení. Derogační klausule je buďto generální nebo taxativní nebo generální s demonstrativním výčtem.

B) Právní norma a časové působení jejího obsahu

Vedle platnosti, účinnosti a působnosti PN, je pro nás důležité určení časového působení **obsahu** PN. Využijeme-li zde poznatky z logické struktury PN, pak musíme časově určit, kdy byla dovršena skutková podstata tj. hypotetická podmíněná část PN – hypotéza, a kdy došlo k realizaci vlastní normativní věty – dispozice. Otázka časové lhůty pro působení sankce přichází v úvahu jen tehdy, není-li splněn obsah dispozice. Vycházíme zde z toho, že existuje taková vazba mezi hypotézou a dispozicí, jež umožňuje působení normativní věty až po úplném dovršení hypotézy. Naopak u sankční normy musí formální vyjádření sankce existovat ještě dříve než začne nejen realizace skutkové podmínky, ale také neplnění dispozice.

K těmto časovým údajům musíme samozřejmě připojit ještě moment účinnosti PN resp. moment změny staré právní úpravy v novou.

3. Retroaktivita

Vydeme-li z toho, že se stará právní úprava liší od nové, pak v důsledku tzv. intertemporálních ustanovení, kde je zakotven vztah mezi skutkovými podmínkami a účinností PN, může nastat situace, že okamžik účinnosti a časové působnosti PN není totožný. **Právní norma bude retroaktivní tehdy, když bude stanovovat právní následky pro takové skutkové podmínky, k jejichž dovršení došlo před datem její účinnosti.**² Časové určení pro volbu uskutečnění dispozice není rozhodné (pro pojem retroaktivity). Je také možné, že působení PN bude suspendováno ž na dobu její účinnosti, důsledkem čehož je rozlišování pravé a nepravé retroaktivity.

A) Pravá zpětná působnost PN

Zpětnou působnost (někteří označují jako pravou retroaktivitu) můžeme vymezit jako stav, kdy jsou veškeré právní vztahy vzniklé před účinností zákona

²L. Tichý: K časové působnosti novely občanského zákoníku. Právník 1984 b, č. 10

posuzovány podle nové právní úpravy. Tato pak zahrnuje dvě odlišné situace. Za prvé situaci, kdy nová úprava dává vzniknout novým právním vztahům před její účinností za podmínek, které dodatečně stanovovala. Za druhé jev, kdy novela může měnit PN vzniklé podle staré právní úpravy, a to ještě před účinností nového zákona. Obě tyto situace jsou právní fikcí, protože přechodná ustanovení zde navozují stav jako by nová úprava byla součástí občanského zákoníku od počátku, tedy od doby jeho účinnosti. Právní fikce je pro pravou retroaktivitu typická, protože je v rozporu s existující skutečností, spojuje totiž taková práva a povinnosti účastníků společenských vztahů s takovými okolnostmi, jež v době vzniku neměli povahu právních vztahů. To znamená, že pozdější norma neuznává účinky působení normy předchozí.

B) Nepravá zpětná působnost PN

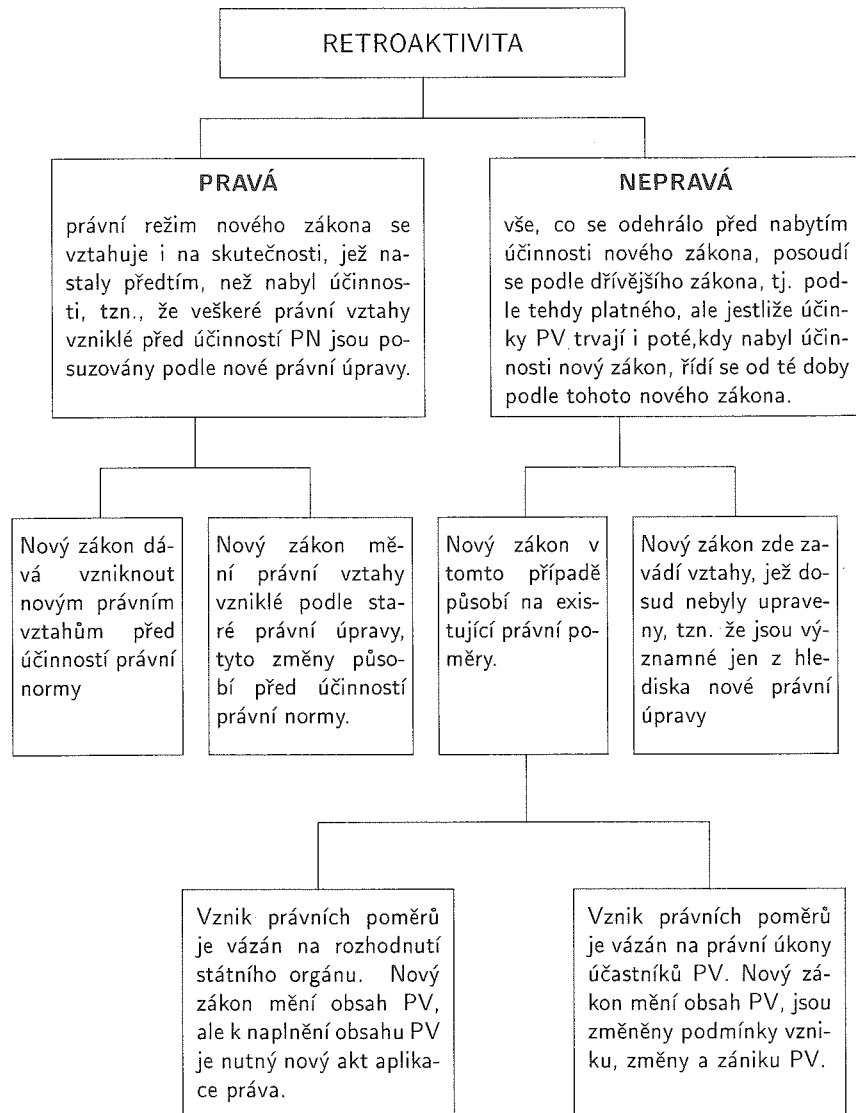
Jak z dalšího vyplývá, není pojem nepravé retroaktivity zcela přesný, nejde totiž o zpětné působení v pravém slova smyslu. Zákon zde působí do budoucna, ovšem i zde nutno rozlišovat několik rozdílných situací (viz následující obr.)

Za prvé, nová právní úprava může zavádět vztahy, které ještě dosud nebyly upraveny, z čehož vyplývá, že jsou relevantní jen z hlediska nové právní úpravy. Otázkou ovšem zůstává, co považovat za nové. Musí se jednat instituty nenavazující na starou právní úpravu (např. o právní instituty věčných břemen, držby a vydržení, vydědění apod.). Právní úpravy zavádějící ustanovení – v dosud platné úpravě zatím neznámá – nezpůsobují obtíže resp. začínají působit až po účinnosti PN. Existují-li po účinnosti PN relevantní právní skutečnosti, vznikne PN až s datem účinnosti PN a nezáleží na tom, že zde mohly existovat již dříve.

Za druhé, nový zákon působí na existující právní poměry. Tato skupina se člení na dvě podskupiny. Do prvé patří ty vztahy, jež vznikly rozhodnutím státního orgánu, do druhé pak spadají ty, jejichž vznik je dán jinými právními skutečnostmi (zejména právními úklony účastníků PV). Podskupiny se od sebe odlišují stupněm realizace subjektivního práva. Složitější se zdá situace, kdy jsou právní poměry vázány rozhodnutím státního orgánu, po změně právní úpravy je proto naplnění obsahu PV opět podmíněno rozhodnutím státního orgánu, přičemž působení novely může být suspendováno, pokud se týká nároků vzniklých před účinností. U podskupiny PV, které jsou vázány

na právní úkony účastníků, nová právní úprava pouze modifikuje obsah PV, proto ke vzniku právního nároku – jako posledního stupně realizace subjektivního práva – dochází bezprostředně po účinnosti PN.

Klíč k posouzení, zda se jedná o ten či onen případ, je uveden v přechodných a závěrečných ustanoveních občanského zákoníku, existují ale různá pojetí retroaktivity. Pravá a nepravá retroaktivita je ve schématu definována podle V. Knappa.

C) Další pojetí retroaktivity

Hüttner³ dělí zpětné působení na dva stupně, tzv. přímé a nepřímé. O prvním mluví tehdy, když nový zákon ničí právní účinky, které již nastaly za vlády starého zákona, kdežto o druhém, když nový zákon zabraňuje právním účinkům minulého právního jednání, jevícím se teprve za vlády zákona nového.

Tilsch⁴ zná dva druhy zpětné působnosti. Právě zpětné působení nového zákona je tu tehdy, když působí i pro dobu minulou, tj. když zákon platí i pro minulost takže zakládá právní následky v minulosti (např. neplatnost proto působí *ex tunc*). Vedle toho existuje nepravá zpětná působnost, kdy nový zákon nařizuje, že ho má být použito i na staré právní poměry, ale až od doby, kdy počíná působit nový zákon (rozuměj účinností) nebo ještě později.

Naopak Procházko⁵ pojetí nerozlišuje retroaktivitu pravou a nepravou, protože PN s nepravou zpětnou působností zde není chápána jako retroaktivní. Ta totiž zakládá, mění nebo ruší právní účinky (sice předchozí) až s účinností nové PN, resp. zakládá přítomný nebo budoucí právní následek a působí pro *praesente* nebo pro *futuro*. Procházka neuznává pojmové třídění retroaktivity a zákon podle něho buď retroaktivní je nebo není. Má-li být zákon zpětně působící, musí zakládat v minulosti právní následek. Tato jediná přímá neboli pravá retroaktivita může mít různou kvalitu (tzv. **restitivní retroaktivita** představuje důsledné a úplné zpětné působení jdoucí tak daleko, že nešetří ani věci již v minulosti vyřízené).

D) Obecná teorie neretroaktivity a další meze působnosti PN

Každý právní problém se musí jevit jako problém právní normy, přičemž rozhodující je její časové a prostorové působení – jinak by se jednalo o univerzální, neměnné předpisy, tj. dogmata. Vycházíme zde z toho, že PN platí zásadně bez omezení, pokud si nestanoví časové hranice. Protože nový zákon postrádající časových hranic zachytí zřejmě každou (i existující a minulou) skutkovou podstatu, vyplývá z toho domněnka retroaktivity zákona (např. chce-li zákonodárce kodifikovat zvykové právo, které bylo vynutitelné již před platností PN, i mlčení zde znamená automaticky „pravou“ zpětnou

³A. Procházka: *Základy práva intertemporálního*, Brno 1928, str. 71

⁴Tamtéž

⁵Tamtéž, str. 68 a 79

působnost, protože je uzákoněno to, co už platí). Domněnka retroaktivity je uznávána jen tehdy, neřeší-li zákon situaci jinak v intertemporálních ustanoveních. To znamená, že úprava časové působnosti zákona je závislá na pozitivně právním zakotvení.⁶ Právní řády z politického hlediska většínou již předem vylučují zpětnou působnost, proto někdy a *contraria* platí presumpce neretroaktivity. Princip neretroaktivity vyjadřuje obecnou zásadu nepřipustnosti zpětné působnosti právních norem a vychází z ústavního zakotvení nebo se stane součástí kodexu (např. § 5 Všeobecného občanského zákoníku z roku 1811). Je-li princip neretroaktivity obsažen v platné právní úpravě, hovoříme o stavu neretroaktivity, tzn., že v právní úpravě nenajdeme pravou zpětnou působnost PN.

Stav neretroaktivity můžeme charakterizovat jako situaci, kdy je skutková podstata časově shodná se dnem, kdy vzniká, neboli když datum účinnosti spadá v jedno s datem minulé časové hranice PN. To znamená, že skutková podstata ani její část nemůže ležet v minulosti, ale že nový zákon nesmí na minulých skutečnostech zakládat svůj účinek (pojetí A. Procházky). Není tedy retroaktivní každá PN, která zachycuje jakoukoli skutkovou minulost (určitá minulé skutečnost je např. podmínkou pro naplnění skutkové podmínky – hypotézy podle nového zákona, jak je tomu u restitučních zákonů – někdy je tato situace nepřesně označována jako **revizní retroaktivita**). Rozlišujeme proto (a tím se dostáváme k dnešnímu pojetí odlišování pravé a nepravé zpětné působnosti), jestli **zákon posuzuje právní vztahy**, tj. uvedený případ, kdy se část skutkové podstaty může nacházet v minulosti, anebo zda **posuzuje vznik PV a nároky**, z nich vzešlé, tj. stav odporující principu neretroaktivity.

Vydeme-li z toho, že každý zákon se vyznačuje zpětnou působností⁷ a je jenom otázkou pozitivního zakotvení, jestli je tato zpětná účinnost omezena úplně nebo částečně, vzniká zde problém, na jak dlouho nebo v jakém rozsahu bude eventuální retroaktivita působit (jestli vůbec nebo na určitý čas), resp. otázka, které vztahy mají být předmětem zpětného působení PN. Zákonodárce zde zvažuje principy:

- a) ochrany práv nabytých,
- b) ochrany minulých právních úkonů,

⁶Tamtéž, str. 47

⁷Tamtéž, str. 49

1. chrání se veškerá subjektivní práva ve své právní existenci,
2. zachovává se právní kvalifikace i neúplným podstatám, jež žádný právní účinek dosud nezaložily,

c) ochrany minulých právních skutečností.

Princip ochrany nabytých práv znamená, že jsou zachovány jak minulé a existující práva, tak nároky ještě neuplatněné. Je-li tento princip porušen, můžeme s jistotou tvrdit, že PN má retroaktivní povahu. Jedná se o pravou zpětnou působnost, když jde o zásah do minulých právních účinků, nebo o nepravou zpětnou působnost, když zákon pouze modifikuje právní následky – i to nutno považovat za určitý zásah do nabytých práv. Princip ochrany práv nabytých ovšem nesmíme ztotožňovat s principem neretroaktivity (např. zákon působí zpětně a přesto se nedotýká nabytých práv, naopak případ konfiskace zasahuje do nabytých práv a o retroaktivitu se nejedná). Před novým zákonem mají být chráněná jen práva podložená, tj. nabytá právním jednáním subjektu. Jedná se jen o práva majetková vyplývající ze smluv, vyloučena z ochrany jsou práva plynoucí ze zákona, práva veřejná a práva rodinná. Existence těchto nabytých práv, které vzniknou naplněním skutkové podstaty podle starého zákona, tvoří další časovou mez, jež nesmí být porušena zákonem novým.

Princip ochrany minulých právních činů (úkonů) přistupuje k principu ochrany nabytých práv. Řekli jsme, že retroaktivní zákon zakládá právní následky pro minulost. Pro přítomnost popř. budoucnost vznikne právní následek tehdy, nalezne-li nový zákon ucelenou skutkovou podstatu v minulosti. Ovšem vedle skutkových podstat existuje řada právních skutečností, které sice leží v minulosti, ale nezakládají právní následek (např. část skutkové podstaty, podmínka). Zpětně působící norma se tedy nemusí dotýkat právních účinků dřívějšího práva a naopak mnoho novějších právních následků může vycházet z minulé právní skutečnosti. Princip ochrany minulých právních úkonů se použije u práv podmíněných a časem doložených (např. nebyl-li by použit tento princip, musely by od účinnosti nové PN běžet všechny lhůty od začátku). Dále použití tohoto principu vylučuje změnu nebo zánik subjektivní povinnosti resp. dispozice PN.

O ochraně minulých právních skutečností mluvíme tehdy, když není ochrana omezena jen na právní úkony, ale na všechny skutečnosti, které se

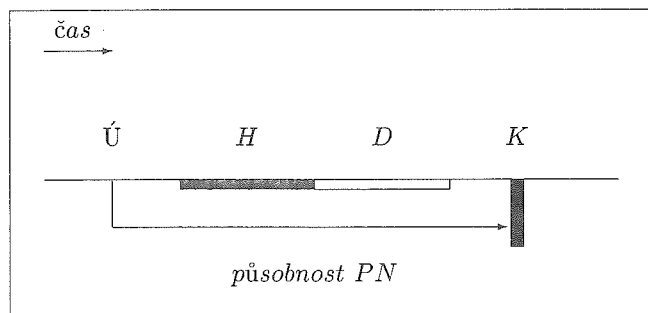
již odehrály. Tento princip jde nejdále a zahrnuje v sobě jak zákaz zpětného působení norem, tak zákaz zásahu do nabytých práv.

4. Působnost PN a struktura PN

V právní normě je obsažena souvislost mezi právní skutečností a právním následkem, ale problém retroaktivity nutno zkoumat nejen z hlediska vzniku, existence a zániku PV a z hlediska účinků PV, nýbrž především je důsledné vzít v úvahu logickou strukturu PN, z kteréžto konec konců vyplývají zmíněné obecnější pojmové kategorie.

V úvodu ke kapitole Retroaktivita jsme obecně stanovili, kdy bude PN retroaktivní, rozhodující proto bude moment účinnosti PN (označme ho Ú). Dalším podstatným časovým úsekem je počátek, průběh a uskutečnění skutkové podmínky (značíme H). Již méně důležité, a pro retroaktivitu nerozhodní, je uskutečnění dispozice (značíme D). Rozhodující také je, kdy skutková podmínka a normativní věta působí, zda za staré právní úpravy (označeno indexem S) nebo zda za nového zákona (index N). Následuje přehled nejčastějších situací⁸

SITUACE č. 1

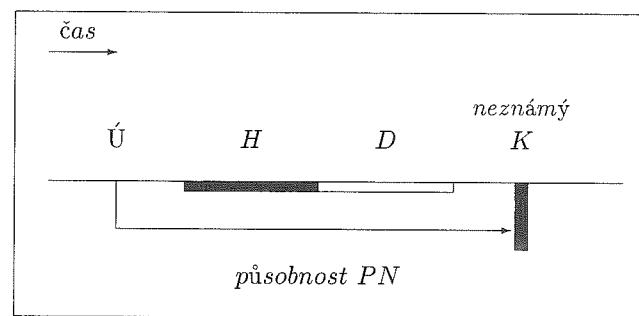

Zákon nemá časové hranice, působí časově vymezenými skutkový podstatami. Táto situace zahrnuje právní normy, ve kterých je přímo určeno, že

⁸viz také V. Steiner: K problematice nepřijetí retroaktivity právních norem, Právník 1994, č. 1

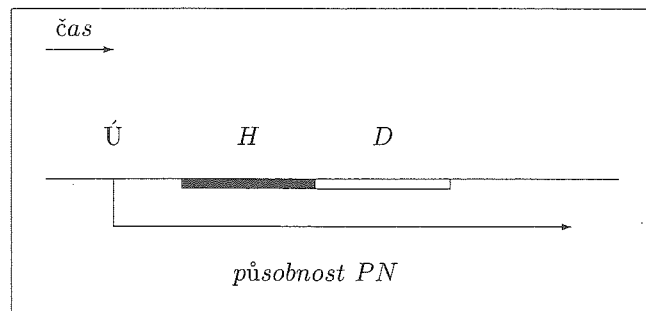
budou platit jen určitou dobu. A. Procházka zde mluví o **termínovaných zákonech**. Tyto pak mají časem přesně vymezenou skutkovou podstatu, tzn. skutková podmínka i normativní věta jsou relevantní až po účinnosti PN a působí do určité budoucnosti, proto po stanoveném dni (K) nezakládají další právní následky. Je-li to vhodné, zvláště z hlediska působnosti PN ochrany právní jistoty účastníků právních vztahů (vzniklých za účinnosti termínovaného zákona), zůstávají součástí platné právní úpravy i po své bezúčinnosti.⁹ Později jsou ovšem tyto mrtvé PN derogovány nebo abrogovány a právní režim, kterým se řídí dotčené PV, je stanoven v přechodných ustanoveních. Po své bezúčinnosti PN tedy nenalézá v reálném světě skutkových podstat.

Modifikací tohoto případu bude situace, kdy konec účinnosti PN resp. moment bezúčinnosti (K) nebude v PN uveden a bude vázán např. na rozhodnutí nějakého státního orgánu. Zde totiž neznáme časové meze zákona (samozřejmě budoucí), zákon působí jakoby navždy, s čímž se setkáváme u většiny zákonů popř. kodexů, jedná se o veškeré zákony kromě termínovaných zákonů a těch, jež působí zpětně. Ovšem nutno mít na zřeteli, že účinnost může být ukončena, chování subjektů PV pak můžeme přirovnat chování při pendentní podmínce.

⁹A. Procházka: Základy práva intertemporálního, Brno 1928, str. 32

SITUACE Č. 2

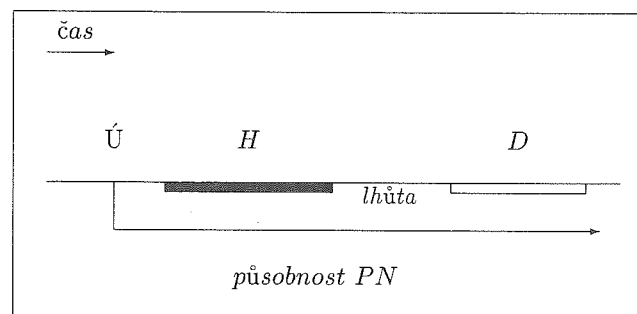

Obvyklá situace. Skutková podmínka (H) se uskuteční až za okamžikem účinnosti PN, tudíž také normativní věta (D) začne působit až za účinností právní normy. K realizaci dispozice přitom dochází ihned po dovršení skutkové podmínky.

Chceme-li sledovat dopad takovéto právní úpravy na právní vztahy, pak vycházejí z toho, že byly naplněny předpoklady pro vznik PV po okamžiku účinnosti (ačkoli je to jedno, protože byly-li předpoklady pro vznik PV naplněny již dříve, stejně mají relevanci až s účinností PN), vzniká PV podle nové nebo změněné právní úpravy. Je tomu tak logicky proto, že byla již v účinnosti. Stejně tak následky PV se budou posuzovat podle nové právní úpravy.

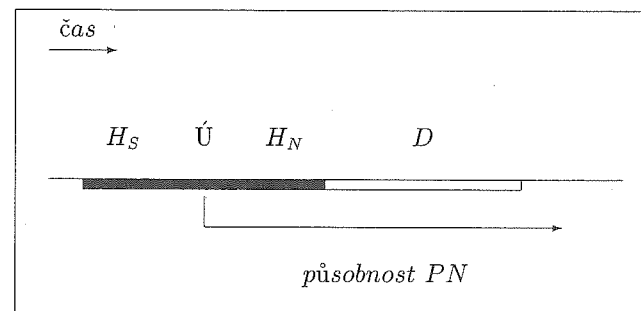
Problém by mohl nastat, když by účinky PV vzniklého po účinnosti PN směřovaly zpětně (např. antidatování smlouvy). Pak je nutno rozlišovat dvě situace, první, kdy jsou účinky PV vytvořeny sice zpětně, ale do doby, kdy už byla nová právní úprava v účinnosti, proto jde o stejný případ jako na schématu, a druhou, kdy je PV vytvořen jako by vznikl za staré právní úpravy. V obou případech je rozhodující, kdy došlo ke vzniku PV (smluvnímu konsensu), a proto se vznik, existence, způsob zániku i následky PV řídí podle nové právní úpravy.

SITUACE Č. 3

Tato situace zachycuje stav, kdy se skutková podmínka odehrála po účinnosti PN, normativní věta působí také po účinnosti, ale ta je vázána na uplynutí nějaké lhůty (vydržecí, promlčecí, splnění podmínky apod.). PV podobně jako u předchozí situace vznikne, když budou naplněny všechny předpoklady pro vznik (tady může vzniknout bezprostředně po realizaci hypotézy, bez ohledu na to, zda a kdy bude působit normativní věta).

SITUACE Č. 4

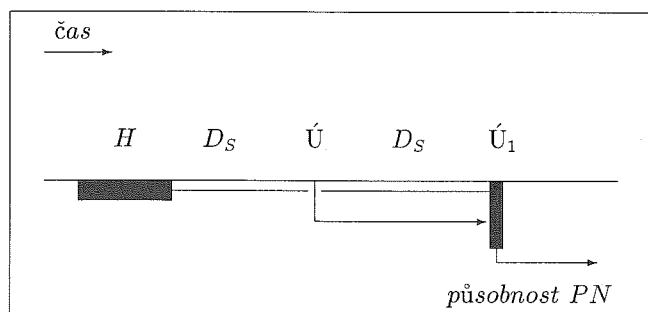

Skutková podmínka zde začala být realizována za staré právní úpravy (H_s) a dokončena měla být za nové, ale vlivem PN, která změnila právní poměry (jinak by nemělo cenu o ní uvažovat), nemohla být v zamýšleném smyslu dokončena (např. věc jako předmět kupní smlouvy se stane nedovolenou až

po odeslání návrhu). Skutková podmínka musí tedy být dokončena v souladu s novou právní úpravou nebo zaniknout (H_N). Normativní věta působí podle nové úpravy nebo se nerealizuje, protože nedošlo k naplnění hypotézy.

Chápeme-li H_S a H_N jako právní úkony směřující ke vzniku PV mezi dvěma subjekty, pak by za této situace nedošlo ke vzniku PV, protože druhý subjekt nemůže akceptovat, jelikož se jeho eventuální právní úkon podle staré právní úpravy (jako by nedošlo ke změně) stal nedovoleným, ačkoli až od účinnosti PN.

SITUACE č. 5

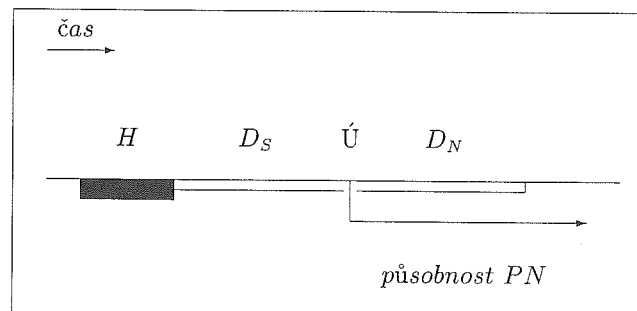

Některé teorie označují tuto situaci jako **přežívání starého zákona** do doby nové, jedná se vlastně opět o působnost do budoucna. Skutková podmínka (H) se uskutečnila za staré právní úpravy a normativní věta byla aplikována také za staré právní úpravy (D_S). Než se ale stačila celá uskutečnit, nastala změna právní úpravy (U), ovšem vzhledem k povaze normativní věty resp. právních následků plynoucích z PV, které vznikly za staré úpravy, je nutno nechat v účinnosti (i třeba omezené) starou právní úpravu, a to i v době účinnosti nové právní úpravy. Moment účinnosti PN se v podstatě odsouvá (u U do U_1). Samozřejmě nikoli obecně, ale podle konkrétní situace pro každý PV zvlášť, protože různé PV mohou mít různou délku a různě dlouho mohou působit právní následky.

Do této skupiny by patřila i situace, kdyby ke změně právní úpravy došlo sice po realizaci skutkové podmínky, ale ještě než začala působit normativní věta. Mohlo by se jednat o případ, že by dispozice byla vázána na lhůtu.

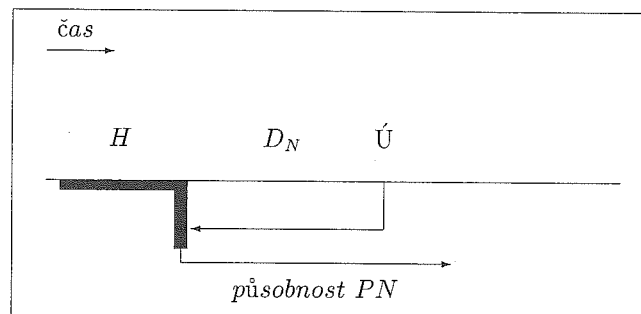
Patřily by sem patrně i případy, kdy se jak hypotéza, tak dispozice odehrály za staré právní úpravy, nicméně jejich zvláštní povaha si žádá, aby se řídily starým právem i po účinnosti nové PN. O které vztahy se jedná, je uvedeno v přechodných ustanoveních.

SITUACE č. 6

Skutková podmínka se podobně jako v předchozím případě realizovala podle starého zákona a normativní věta začala působit také podle staré právní úpravy (D_S). Tato působila, ale pouze do účinnosti PN, poté již modifikovaně podle nové právní úpravy (D_N). Týká se to jen určitých vztahů, některé mohou být upraveny dle situace č. 5. Právní vztah vzniklý před účinností PN je posuzován podle staré právní úpravy jen do účinnosti PN, poté – vzhledem k jeho povaze – se řídí novým zákonem.

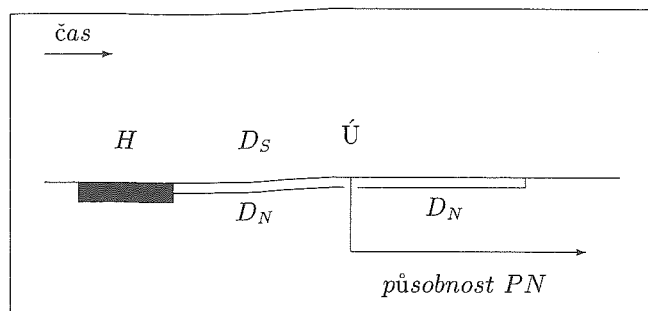
SITUACE č. 7

V tomto případě působí PN zpětně, jedná se o případ **pravé retroaktivity**. Skutková podmínka popř. i část nebo celá normativní věta byla dokončena podle starého zákona, ale od doby účinnosti PN se na ně hledí podle nové právní úpravy (D_N). Nová retroaktivní norma svou normativní částí zasahuje před moment účinnosti ($Ú$), což znamená, že jak vznik, existence a zánik, tak následky PV budou posuzovány podle nové PN. Prakticky lze připustit i případ, že nová PN působí i na skutkové podstaty dokonané před účinností, tzn. že v její působnosti jsou i skutkové podmínky, kteréžto za staré právní úpravy nebyly právně relevantní, tudíž hypotézami se staly až s účinností PN, ačkoli se odehrály dříve.

SITUACE č.8

O nepravou zpětnou působnost se jedná tehdy, když se po hypotéze realizované podle starého zákona, uskuteční dispozice nebo část dispozice a na tuto se pak v jistých ohledech hledí podle starého zákona (D_S), ale některé vztahy jsou posuzovány podle zákona nového (D_N). V přechodných a závěrečných ustanovení nové PN je určeno, co se řídí podle staré PN (např. vznik PV hmotněprávních nároků, účinků procesních úkonů) a které vztahy se spravují podle nové PN, a to i přes to, že vznikly před účinností právní normy.

SITUACE č. 9

Další komplikací, která může nastat obvykle v kombinaci s jinou situací, je odložení účinnosti normy – **vacationis legis**. Právní norma vyvolává

účinky vždy až od účinnosti, tzn., že z hlediska časové působnosti PN nemá posunutí účinnosti význam. Je-li ovšem legis vacatio součástí skutkové podstaty, pak PN předpokládá působení dispozice (za předpokladu, že hypotéza se realizovala v minulosti), ale až vyprší legisvakační lhůta. Proto k další náležitosti právního účinku, aby se PV řídil podle nové právní úpravy, by patřilo ještě vedle realizace hypotézy a dispozice uplynutí legisvakační lhůty.

5. Komentář k intertemporálním ustanovením občanského zákoníku

ČÁST DEVÁTÁ

HLAVA DRUHÁ

§ 854

Zákonodárce jinak posuzuje existující právní vztahy a jinak vznik, popř. nároky plynoucí z těchto právních vztahů, proto vycházíme-li z teorie členící retroaktivitu na pravou a nepravou, jedná se o nepravou retroaktivitu a ustanovení odpovídá situaci č. 8, právní norma ovšem nepůsobí zpětně, protože na existující právní vztahy má vliv nový zákon až od jeho účinnosti a vznik a nároky se posuzují jakoby nový zákon neexistoval.

§ 855 odst. 1

Právní norma není retroaktivní, zákon zde jinak kvalifikuje minulou právní skutečnost, což ovšem nemá dopad na účinky právních vztahů, protože mezi minulou a novou úpravou je rozdíl pouze v pojmenování právního institutu, změna je významná pouze z hlediska nové právní úpravy.

§ 855 odst. 2

Ustanovení minulé právní úpravy přežívá do doby nové, jen pokud jde o částečné zbavení svéprávnosti, ale je pozměněn název na omezení způsobilosti k právním úkonům, situace č. 5. Nový zákon ukládá podle § 10 odst. 2

konkrétní vymezení soudem a tím, že zároveň platí toto ustanovení, které shodně obsahuje úpravu omezení způsobilosti k právním úkonům, stane se § 855 odst. 2 za neurčitý čas obsolentní, jde zde o modifikovanou situaci č. 1, kdy není znám čas bezúčinnosti PN.

§ 856

Datum vzniku BSM, tedy obsahové ustanovení dávající normě časovou hranici co do minulosti, splývá s datem účinnosti, z čehož vyplývá, že PN není retroaktivní, situace č. 2.

§ 857

Ustanovení má retroaktivní charakter, poněvadž na právo užívání bytu společně oběma manželům se hledí jakoby vzniklo již v okamžiku vzniku práva jednomu manželu, přičemž nesoulad, který by mohl nastat (např. rozvodem) v době od nabytí práva do účinnosti PN je řešen podmínkou trvalého společného soužití.

§ 859 odst. 1

Podle principu ochrany minulých právních úkonů se platnost závěti posuzuje podle dosavadních předpisů, jinak se při dědění použije nový zákon, nejde o retroaktivitu (ani o nepravou), protože právní skutečnost, tj. smrt zůstavitele, se neodehrála před účinností PN.

§ 859 odst. 2

Zrušovací ustanovení.

§ 859 odst. 3

Upřesnění, není to intertemporální norma.

§ 860

Je znázorněn v situaci č. 5, kdy je v zájmu ochrany nabytých práv (předpokladů pro nabytí, nároků) nutno nechat běžící lhůty a promlčecí doby podle dosavadních předpisů, normativní věta se realizuje po skončení lhůt a uplynutí

promlčecích dob podle situace č. 3.

§ 861

Součástí skutkové podmínky je nepromlčené právo, jehož promlčecí doba se podle nového zákona mění na dobu desetiletou, proto po účinnosti nového zákona musí být nejdříve dokončena skutková podmínka podle nové PN, a pak teprve působí normativní věta (právo se promlčí), situace č. 4.

§ 862, § 863

Ustanovení ponechávají v platnosti některé předpisy z původního znění zákona č. 40/1964, situace č. 5.

§ 864

Ukončuje platnost předchozích ustanovení, taxativní derogační klausule.

HLAVA TŘETÍ

§ 865 odst. 1

Pravá retroaktivita omezená dobou účinnosti z. č. 40/1964 Sb. a výjimkami uvedenými v dalších odstavcích, situace č. 7.

§ 865 odst. 2

I když je realizace PN podmíněna (existencí nevypořádaného BSM), jedná se o případ retroaktivní právní normy, protože nachází skutkové podstaty v minulosti a novým způsobem je upravuje (situace č. 7). Ustanovení odsouvá počátek běhu lhůty pro vznik domněnky vypořádání BSM do doby účinnosti nové právní úpravy.

§ 865 odst. 3

Zde se uplatňuje princip ochrany minulých právních skutečností, kdy je do vydržecí doby započítávána i doba uplynulá před účinností a to i přesto, že minulá právní úprava neobsahovala institut vydržení (jde tedy o fikci).

Na druhé straně tím, že toto ustanovení odkládá působení § 135a odst. 1 a odst. 2 (ve znění zákona č. 131/1982 Sb.) o jeden rok od účinnosti PN, dává možnost zabránit vydržení (situace č. 3).

§ 865 odst. 4

Podobně jako u předchozího odstavce jde o retroaktivní normu (protože z ustanovení vyplývá, že podmínky vzniku relativní neplatnosti právního úkonu jsou dány před účinností), která ale zároveň omezuje v určitém případě působení jiných norem, jež by jinak měly za následek uplynutí promlčecí doby.

§ 865 odst. 5

V případě změny délky lhůt (prodloužení o jeden rok) nejde o změnu obsahu právních vztahů, ale o nové podmínky jejich zániku. Situace č. 6.

§ 865 odst. 6

Od účinnosti se nová právní úprava věcných břemen týká i právních vztahů vzniklých před 1. 4. 1964 na rozdíl od obecného ustanovení § 865 odst. 1. Jde o nepravou retroaktivitu, situace č. 8.

§ 866

Ustanovení představuje omezení působnosti z. č. 131/1982 Sb. (PN platí bez časového omezení, není-li – jako v tomto případě – stanoveno jinak) a nechává v platnosti dohody (v zájmu ochrany minulých právních úkonů) uzavřené před účinností zmíněného zákona.

HLAVA ČTVRTÁ

§ 867

Nepravá retroaktivita. Realizace PN je zde závislá na právních úkonech účastníků právních vztahů, kterým nový zákon ponechává nárok, jenž se řídí starým zákonem, situace č. 8 (viz také klasifikace retroaktivity podle V.

Knappa).

HLAVA PÁTÁ

§ 868

Ustanovení se podobá § 854. První část není retroaktivní, pouze zdůrazňuje vlastnost, kterou má každá PN, a to působnost bez časového omezení, tedy jak do budoucnosti, tak do minulosti. Jde o to omezit PN. Působnost do minulosti zpřísňuje druhá část ustanovení tak, že se jedná o nepravou retroaktivitu a situaci č. 8.

§ 869

Retroaktivní charakter ustanovení vyplývá z toho, že v minulé právní úpravě nebyl znám institut odporovatelnosti. Použití ustanovení je však podmíněno trváním důvodu odporovatelnosti i za účinnosti nového zákona, druhá část je termínovanou normou (situace č. 1), neboť omezuje platnost PN na určitou dobu, a činí právo odporovat prekluzivním.

§ 870

Je to obdoba § 860. Situace č. 5.

§ 871, § 872

Normy nejsou retroaktivní, zákon zde jinak kvalifikuje minulé právní skutečnosti, což nemá dopad na účinky právních vztahů, změny jsou významné až od účinnosti nové právní úpravy (situace č. 2). Protože ale není zachována existence právních vztahů podle starého zákona, způsobí nová úprava nutně změnu obsahu dosavadních právních vztahů, situace č. 6.

§ 873

Ustanovení je podobné § 859 odst. 1.

§ 874

Stanoven režim podle starého zákona č. 40/1964 Sb. ve znění zákona č. 131/1982 Sb., situace č. 5, nové právní vztahy nevznikají, ale staré trvají.

§ 875 odst. 1

Ustanovení mění obsah právních vztahů, proto situace č. 6, nová PN ukládá povinnosti subjektům existujícím podle zákona starého.

§ 875 odst. 2

Existující právní vztahy, které byly upraveny jiným zákonem, se od účinnosti řídí tímto, proto může dojít ke změně obsahu právního vztahu podle situace č. 6.

§ 876 odst. 1

Jedná se o ustanovení, ve kterém je termínovaná normou, kdy není znám konec působnosti (situace č. 1), ponechán v účinnosti starý zákon, situace č. 5.

§ 876 odst. 2

Smlouvy, uzavřené podle starého zákona, jsou zařazeny do nového systému smluv a mění se tedy jejich obsah i pojmenování.

§ 877

Upřesnění pojmů.

§ 878

Ukončuje platnost předchozích ustanovení, derogační klausule.

HLAVA ŠESTÁ

§ 879, § 879a

Blanketové normy odkazující na speciální právní úpravu.

HLAVA SEDMÁ

§ 879b odst. 1

Situace č. 5. Ustanovení omezuje působnost norem, jež by zrušily smlouvy o nájmu bytů, a určité právní vztahy jsou tak ponechány v platnosti, až založeny podle starého práva.

§ 879b odst. 2

Výjimka z ustanovení o kontinuitě nájemních smluv § 879b odst. 1, v níž se stanovuje, že jinak obecně působící nová ustanovení se vztahují jen na smlouvy založené podle nového zákona. Jde tedy o časové omezení do minulosti.

§ 880

Derogační klausule.